

2008-01-30

Handläggare, titel, telefon

Maria Essy-Ehsing Östblom
011 - 15 22 33

Samverkansforum med romer

Samverkansprojekt mellan Norrköpings samordningsförbund,
arbetsmarknadskontoret, flykting- och invandrarkontoret,
försörjningsstödskontoret, planeringskontoret, socialkontoret,
utbildningskontoret och Hyresbostäder.

Projektledare Baki Hasan

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Introduktion.....	3
Romer i Norrköping.....	4
Den romska kulturen.....	4
Generalisering, myter och fördomar om den romska kulturen	5
Centret för romsk kulturutveckling - CRKA (Centar – Romano kulturakoro anglunipe –CRKA) i Norrköping.....	5
Bakgrund till projektet Samverkansforum med romer	6
Uppdraget.....	6
Syftet	6
Metod	7
Studiebesök.....	7
Tematräffar	7
Seminarier	8
Fokus grupper	8
Utbildning bland barn och ungdomar	9
Frånvaron inom grundskolan bland elever med romsk bakgrund	10
Gymnasieskolan.....	11
Förskolan.....	11
Modersmålsundervisningen	11
Behov av insatser för att stödja romska barn i skolan:	12
Utbildning och arbetsförhållande bland vuxna romer	13
Hur man kan stödja vuxna romers inträde på arbetsmarknaden	14
Romska kulturen i Norrköpings kommun och dess möjlighet till utveckling	15
Nationella minoriteter i Sverige.....	15
Delegationen för romska frågor	16
Styrgruppens slutsatser	16
Styrgruppens förslag på åtgärder	16
Projektledarens egna reflektioner och förslag på åtgärder.....	17

Sammanfattning

Projektet ”Samverkansforum med romer” startade den 1 september 2006 och vände sig till

nyanlända romer från f d Jugoslavien och som bor i Norrköpings kommun. Syftet med projektet var bland annat att synliggöra romerna, öka kunskapen om romer och att underlätta integrationsprocessen. En projektledare med romsk bakgrund anställdes att leda projektet. En styrgrupp med representanter från uppdragsgivarna d v s utbildningskontoret, flykting- och invandrarkontoret, planeringskontoret och Norrköpings samordningsförbund utsågs och en referensgrupp bildades.

Under projektets gång har intervjuer, samtal, informationsinsatser och uppsökande verksamhet legat till grund för arbetet. Projektet har fokuserat på frågor kring utbildning och egenförsörjning. Projektet har visat att det både råder bristande kunskaper i den romska gruppen om det svenska samhället och bristande kunskaper hos majoritetsbefolkningen om romer och den romska kulturen. Detta leder ofta till missförstånd. Projektet har bidragit till att processer har startat ute i verksamheterna och att intresset och kunskapen om romer och den romska kulturen har förbättrats något, genom att frågorna om romer lyfts fram, men kunskapen om den romska minoritetens historia, kultur, språk och religion bör breddas och fördjupas.

Skolfrånvaron och måluppfyllelsen för romska elever har belysts under projekttiden men behöver utredas vidare. Även när det gäller vuxna romers situation, utbildningsnivå och arbetslöshetens omfattning behöver dessa områden utredas vidare. Antalet vuxna romer som deltar i yrkesinriktade utbildningar har ökat något under projekttiden, men arbetet med att motivera till studier behöver förbättras.

Styrgruppen har under projekttiden byggt upp kunskap kring romernas situation och kultur och föreslås fortsätta följa de romska frågornas utveckling enligt rapporten. Gruppens ansvar blir också att hålla kontakt med den nationella delegationen för romska frågor, för att se vilket stöd Norrköpings kommun kan få i arbetet med att utveckla nya metoder.

Av rapporten framgår styrgruppens slutsatser och förslag på åtgärder samt projektledarens egna reflektioner.

Introduktion

Under många år visste invånarna i världen inte varifrån romerna kom. Det fanns många teorier och gissningar. Några hävdade att romerna kom från Rumänien, andra trodde att romerna kom från Egypten. Romerna eller som man brukar säga: Zigenare, Zingere, Cigan, Gipsy, kommer från Punjab, ett område i nordvästra Indien och dagens Pakistan. Romerna har alltid kallat sig rom (sing) roma (pl). Ordet rom kan betyda: man, människa. Språket man talar kallas romani (romanes) chib – romska. Romani chib har sitt ursprung i klassisk sanskrit. De första romerna kom till Sverige i början av 1500-talet. Idag finns det mellan 14 – 17 miljoner romer i Europa, varav cirka 50.000 bor i Sverige.

Romer i Norrköping

Enligt en uppskattning som gjorts av projektledaren tillsammans med medlemmar i föreningen Centret för romsk kulturutveckling – CRKA i Norrköping bor cirka 2000 romer i Norrköping. Över 90 procent är nyanlända romer från f d Jugoslavien. Första gruppen nyanlända romer kom till Norrköping under 1990 och den andra gruppen kom under år 2000 och framåt. Romerna, som grupp betraktat, är en av de mest marginaliserade grupperna av kommuninvånarna och det visar sig till exempel inom: skolan, bostadsmarknaden, arbetsmarknaden och så vidare. En stor del av gruppen är beroende av försörjningsstöd. Utbildningsnivån inom denna grupp är mycket låg och det påverkar deras integration i samhället.

Den romska kulturen

Flera århundradens utsatthet och isolering har bidragit till att romernas kultur under lång tid var okänd för andra folk, som därmed ifrågasatte dess existens. Först under de senaste decennierna har man i vissa länder börjat ge utrymme för den romska kulturen. Innan denna försiktiga öppning blev många poeter, musiker och olika konstnärer inspirerade av den romska kulturen i sitt skapande, som till exempel Honoré de Balzac, Federiko Garcia Lorca, Pusjkin och andra.

Den romska kulturen består dels av den traditionella kulturen med rötter i Indien, dels den moderna kulturen som utvecklats i relation till andra kulturer till exempel den europeiska. Den traditionella kulturen består bland annat av språket (inklusive den outtalade och uttalade tolknings och associationsapparat som vidhåller alla språk) – sagor, sånger, berättelser, myter, musik, dans och så vidare. Eftersom romerna efter att de lämnade Indien förlorade sitt skriftspråk blev den muntliga traditionen mycket stark. (Romerna förlorade sitt skriftspråk och därmed sin litteratur därför att de ständigt tvingades fly från våld och övergrepp) Även traditionella romska yrken som kopparslagare, smed, hästhandlare, korgbindare har haft kulturbärande betydelse.

I det romska språket finns det två ord som är grundläggande: *Sastipe* eller *sastimos* (hälsa) och *baht* (lycka): Hälsa för att orka stå ut med alla former av förnedring, lycka för att komma undan och överleva förföljelser och förtryck.

Inom den romska kulturen är uppskattningen av livet primärt och på grund av den inställningen förekommer självmord sällan. Den principen har även påverkat det romska rättssystemet – *Kris* (Domstol) eller *O Phure* (De äldre). Att ta en annans liv ingår inte i romernas tankesätt och därför dömer man aldrig till dödsstraff genom *Kris*. En viktig del av den traditionella romska kulturen är synen på rent och orent. Detta lever kvar hos alla romska grupper, fast dess styrka varierar beroende på omständigheter. Men grundreglerna är mer eller mindre samma. Renhetssystemet är mycket omfattande och komplicerat för utomstående. Den omfattar synen på barn, ungdom, äldre, föda och renlighet. Viljan att överleva och respekten för livet är grundläggande även för traditionerna angående renhet.

Gemenskapen och familjen inom den romska kulturen är jätteviktig och stark. För inte så många år sedan det var vanligt att flera vuxna som var gifta bodde tillsammans med sina föräldrar eller i närheten av dem. Men nu i Sverige håller romerna på att

bryta en del av kulturen och sederna. Nu flyttar till exempel en stor del av ungdomarna hemifrån så fort de gifter sig. Även om romerna inte har ett eget land eller olika institutioner har romerna samma grundvärderingar som alla andra: frihet och kärlek.

Den största delen av den moderna romska kulturen består av litteratur följt av teater, film, klassisk musik och så vidare. En våg av romska kulturella personer framträder i olika europeiska länder efter 1950: i Ryssland teater Romen, i f d Jugoslavien - Rajko Djuric, Saip Jusuf, Jovan Nikolic, Frankrike - Mateo Maximov, Sverige - Katerina Taikon, Spanien - Hose Maia, Finland - Veijo Baltzar och andra.

Den första romska teatern, *Teatern Romen* från Moskva bildades redan på 1936 och därmed den första romska institutionen. På 1970-talet skapades teatern *Roma Phralipe* i Skopje, Makedonien. I filmbranschen har romerna under lång tid varit och är huvudobjekt och motiv för många filmskapare. Men det finns även film och teater regissörer med romsk bakgrund som Rahim Burhan och Toni Gatliv.

Generalisering, myter och fördomar om den romska kulturen

En av de mest vanliga fördomarna rörande romer är deras frihet. Man föreställer sig ett folk som lever i frihet till skillnad från det som vanligen utmärker en vardaglig och ansvarstagande medborgare. Myten om att gå vidare, att gå vart man vill, att alltid vara fri, att kunna sjunga och dansa, att vara fri att uttrycka känslor och livspassion.

Myten ger även möjlighet till att föreställa sig ett folk som i skydd av den egna gruppen kan göra det ingen annan kan det vill säga stjäla, ljuga, uppträda som laglös mitt i det etablerade samhället. Myten säger även att romerna är ett folk som har starka känslor, passioner, livslust och att man lever ut sina aggressioner. De etablerades självförtryck ger dessa myter liv och innehåll. Verkligheten är att romer under århundraden levt mycket begränsade och bundna liv, utan möjlighet till den frihet som tillskrevs dem och där sången och dansen haft en ångestdämpande effekt. Utsatthet och förtryck gjorde stundens njutning viktig eftersom ingen kunde veta vad nästa stund kunde innebära av övergrepp och umbäranden.

Centret för romsk kulturutveckling - CRKA (Centar – Romano kulturakoro anglunipe –CRKA) i Norrköping

Föreningen Centret för romsk kulturutveckling bildades 2004. Kommunen finansierar en lokal för föreningens räkning i Oskarskolan. Centret har verksamhet för ungdomar samtidigt som man riktar sig till vuxna romer. Föreningen har dansverksamhet, idrottsverksamhet och planerar verksamhet för kvinnor. Centret CRKA har under våren och sommaren 2006 erbjudit ungdomar läxhjälp på romani, sådan hjälp har föreningen erbjudit även under 2007.

Bakgrund till projektet Samverkansforum med romer

2005 kontaktades Norrköpings kommun av Centret för romsk kulturutvecklings representant, som dels ansökte om medel för en romsk kulturfestival, dels ställde frågan om vem i kommunen som ansvarade för de nationella minoriteterna i Norrköping. Utskottet för välfärd och hållbar utveckling inbjöd till ett seminarie under hösten 2005 för att lyfta frågan kring kommunens ansvar för nationella minoriteter och för att öka medvetenheten om nationella minoriteters situation och specifika behov. Seminariet kom främst att lyfta fram en av de fem minoriteterna – romerna. Fortsatta samtal med romska representanter och företrädare från flera av kommunens verksamhetskontor genomfördes under våren 2006, om hur kommunen skulle kunna stödja utvecklingen för den romska gruppen. De romska representanterna beskrev behovet av en romsk koordinator som skulle kunna hjälpa romska människor. Man uttryckte behov av person som skulle fungera som en god förebild. Dessa samtal resulterade så småningom i projektet Samverkansforum med romer. En projektledare med romsk bakgrund anställdes och arbetet påbörjades i september 2006.

Uppdraget

Projektet Samverkansforum med romer är ett samverkansprojekt mellan Norrköpings samordningsförbund, arbetsmarknadskontoret, flykting- och invandrarkontoret, försörjningsstödskontoret, Hyresbostäder, planeringskontoret, socialkontoret och utbildningskontoret. Kostnaden för projektet finansieras med 50 procent av samordningsförbundet och resterande 50 procent av berörda aktörer. Förutom projektledaren knöts en mindre styrgrupp till projektet, där representanter från utbildningskontoret, planeringskontoret, flykting- och invandrarkontoret och Norrköpings samordningsförbund har ingått. Även en referensgrupp med representanter från uppdragsgivarna bildades och har funnits som stöd till projektledaren.

Projektet skulle bland annat genomföra en kartläggning över hur situationen för nyanlända romer från f d Jugoslavien, bosatta i Norrköpings kommun, såg ut. En av anledningarna till att projektet endast riktar sig till nyanlända romer är att gruppen i jämförelse med andra romska grupper även har språkliga svårigheter. Projektledaren skulle förutom strategiskt insamlade kunskap arbeta med uppsökande verksamhet och praktiskt fältarbete. Projektledaren skulle fungera som en talesman för alla parter att vända sig till samt fungera som en brobyggare mellan den romska gruppen, myndigheter och kommunen.

Syftet

- Öka romernas delaktighet i Norrköpings samhälls- och arbetsliv
- Synliggöra romerna
- Synliggöra fördomar och diskriminering
- Underlätta integrationsprocessen

- Öka kunskapen hos myndigheter och andra i lokalsamhället om den romska minoriteten och kulturen.
- Öka kunskapen hos romer om det svenska samhället
- Underlätta och stärka kontakten mellan myndigheter, kommunen och romerna.
- Utveckla metoder för socialt stöd, motivation och eget ansvarstagande i den romska gruppen med sikte på studier, arbete och egen försörjning.

Utifrån syftet skulle arbetet inom projektet resultera i flera förslag till långsiktiga och strategiska utvecklingsinsatser för att integrera den romska gruppen, samt till en djupare förståelse inom områden som utbildning, arbete, boende, hälsa, kultur och deltagande i samhällsliv.

Metod

Informationen i denna rapport är insamlad vid personliga träffar och samtal med olika tjänstemän och skolpersonal, träffar med olika romska familjer, 4 fokusgruppsintervjuer, besök hos myndigheter, nämnder och verksamhetskontor.

Studiebesök

Den 20 november 2006 besökte styrgruppen för projektet Helsingborgs kommun/utvecklingsnämnden. Vi valde Helsingborgs kommun eftersom de redan 1994 startade ett liknande projekt med en romsk projektledare. Samma person arbetar sedan 2001 som integrationshandläggare och han har även ansvar för frågor kring nationella minoriteter.

I Helsingborg har man under åren fått stor erfarenhet av romsk integration i det svenska samhället och det har bidragit till att underlätta integrationsprocessen, romerna har fått större förtroende för kommunen. Missförstånden har blivit färre. När det uppstår problem inom skolan vet skolpersonalen vart ska de vända sig. Kommunanställda inom olika områden når lättare romerna genom handläggaren med romsk bakgrund.

Tematräffar

Under projekttiden har det anordnats två ”tematräffar” med målgruppen i den romska föreningens lokaler. Vid den första träffen informerade arbetsförmedlingen om sin verksamhet och om instegsjobben (regeringens nya satsning för nyanlända personer med uppehålls- och arbetstillstånd) och om nystartsjobben. Vid den andra träffen informerade arbetsmarknadskontoret om sin verksamhet. Tanken är att idén med olika tematräffar ska fortsätta.

Seminarier

Under projektperioden har två seminarier genomförts. Ett med inriktning mot skolan "Romer i skolan och den romska kulturen" på Rosen. Seminariet var väl besökt, över 130 personer deltog. Vid detta tillfälle engagerades även romska ungdomar. De visade en del av de romska traditionella kläderna och underhöll med dans. På seminariet medverkade både romer och icke-romer. Många romer deltog på seminariet. Dagen avslutades med en frågestund vilket var mycket uppskattat av deltagarna. Vid det andra seminariet presenterades kartläggningen om "Romers situation i Norrköping". Lärare från Roma Kulturklass i Stockholm presenterade sin verksamhet och delegationen för romska frågor informerade om sitt arbete. Även detta seminarie avslutades med en frågestund. Seminariet samlade ca 90 deltagare.

Fokusgrupper

Under våren 2007 genomfördes 4 fokusgruppsintervjuer, 2 tillsammans med målgruppen och 2 tillsammans med personal, dels inom förskola och skola, dels inom arbetsmarknad och vuxenutbildning. Tanken var att skapa en bild av vilka frågor och perspektiv som var viktiga i arbetet med och för romer. Områdena som belystes var skola och förskola för barn och unga, samt arbetsmarknads och vuxenutbildning för vuxna romer. Resultatet från fokusgruppsintervjuerna visade vilka kvalitetsfaktorer och kännetecken som yrkesutövarna respektive målgruppen anser vara viktigast, samt hur bra det fungerar idag.

I fokusgruppsintervjun med yrkesutövarna inom arbetsmarknad och vuxenutbildningen ställdes följande fråga: **Vad tycker du är viktigt i er samverkan med och om romer i arbetsmarknadsåtgärder eller vuxenstudier?** Deltagare i gruppen var representanter från uppdragsgivarna samt från Arbetsförmedlingen. Både män och kvinnor deltog.

Under intervjun framkom att man ställde sig frågande till vad som egentligen var problemet? Om den romska minoriteten har specifika behov, så undrade man vad de bestod i? Deltagarna tyckte det var viktigt att samverka och på så sätt hitta nya vägar och metoder för att på bästa sätt stödja gruppen. Deltagarna diskuterade också individens möjlighet att påverka sitt eget liv och om vikten av att motivera individen i fråga till egenförsörjning.

I fokusgruppsintervjun med romerna ställdes följande fråga: **Vad tycker du är viktigt för att det ska vara en bra arbetsmarknadsåtgärd eller vuxenstudier?** Deltagare var en grupp på 4 deltagare som idag finns i arbetsmarknadsåtgärd. Kravet för att delta i intervjun var att man själv omfattades av någon arbetsmarknadsåtgärd.

Det framkom att för de romska personerna var det viktigaste att ha ett jobb. De personer som omfattas av någon arbetsmarknadsåtgärd ville gärna fortsätta med det. Samtidigt framkom att det är viktigt att åtgärder och studier ska leda till arbete. Lång tid på en och samma arbetsmarknadsåtgärd/arbetsplats kan minska motivationen att komma vidare. Som individ efter många misslyckanden att hitta ett jobb har man på något sätt förlorat självförtroendet och tilliten till arbetsgivarna. Viktigt att mötet mellan arbetsförmedlaren och individen blir bra.

I fokusgruppsintervjun med yrkesutövarna inom barn och ungdom ställdes följande fråga: **Vad tycker Du är viktigt för att det ska vara en bra skola/förskola för det romska barnet?** Deltagare var representanter från förskola/grundskola, förberedelseklasserna och gymnasieskolan, både män och kvinnor.

Ett förtroendefullt samarbete mellan skolan och hemmet framhölls som en av de viktigaste faktorerna. Att utgå från barnets behov, nivå förkunskaper och erfarenheter var en annan viktig faktor. Att se barnet som individ och inte särbehandla grupper var ytterligare en synpunkt som kom fram och att reglerna i skolan måste vara tydliga.

I intervjun med romska föräldrar till barn inom förskola och skola ställdes följande fråga: **Vad tycker du är viktigt för att det ska vara en bra förskola/skola för ditt barn?** Deltagare var ca 10 personer, både män och kvinnor, de flesta med barn inom förskolan.

Föräldrarna lyfte frågan om trygghet väldigt tydligt. Man oroar sig för barnens säkerhet och hälsa. Man önskar ett mer individuellt arbetssätt där personalen har lite mer tid för var och en.

Utbildning bland barn och ungdomar

Inom Norrköpings skolor och gymnasieskolor finns mellan 450 – 500* barn med romsk bakgrund. Frånvaron hos en del elever med romsk bakgrund är stor** och de flesta av dessa elever som har omfattande frånvaro når inte kunskapsmålen***.

Enligt projektledaren har en rad av orsaker skapat denna situation:

- En stor del av de romska familjerna flydde från kriget i f d Jugoslavien genom att ta sig till olika länder i Europa. En stor majoritet av romerna har vandrat i flera europeiska länder utan att få uppehållstillstånd i något land, vandringen har pågått i över 15 år. Man fick stanna t ex ett år i Italien, två år i Tyskland, sex månader i Spanien o s v. Vid en sådan situation hade barnen inte möjlighet till en regelbunden skolgång och missade möjligheten att skaffa sig skolvana.
- De romer som har lyckats ta sig till Sverige och sökt asyl fick efter sex månader eller ett år negativt beslut om uppehållstillstånd och då fick familjerna gå under jorden i flera år. Under denna tid hade varken föräldrarna eller barnen normala kontakter med samhället. Barnen kunde inte gå skolan eller ta del av undervisningen på något annat sätt.
- En del familjer med post-traumatiska upplevelser stod ensamma utan att kunna få stöd och hjälp för att bearbeta krigets upplevelser. De familjer och barn som lider av post-traumatisk syndrom vågar mycket sällan ta kontakt med den professionella sidan för att få hjälp, i synnerhet de familjer där någon av medlemmarna varit utsatt för våldtäkt – det anses vara skamligt att prata om det.

- De som fått uppehållstillstånd har funnits i landet upp till 6 år, men har inte lärt sig språket på g så att man levde under jorden. Dessa elever har missat en stor del av grundutbildningen som i sin tur leder till sämre förberedelser inför gymnasieutbildning. Barnen har inte tillräckliga kunskaper i svenska.
- En del elever skolkar utan att föräldrarna vet något, men när de får vetskap om det blir några föräldrar rädda att agera eftersom en del elever kan utnyttja situationen och t ex anklaga föräldrarna för att ha misshandlat dem.

*Källa: Extens (databas) samt projektledarens kännedom om gruppen

** Uppgiften bygger på samtal med föräldrar och personal samt rapporten «Elever som inte går ...»(2007)

*** Underlaget i Extens är för litet för kunna dra några säkra slutsatser. Uppgiften bygger på projektledarens kunskap.

- Under besök i flera skolor har det visat sig att många lärare/rektorer har mycket lite kunskap om romer och den romska kulturen. Detta kan leda till onödiga missförstånd mellan skolan och hemmet/föräldrar.
- Många elever uppger inte romani chib som modersmål.

Frånvaron inom grundskolan bland elever med romsk bakgrund

När det gäller eleverna med romsk bakgrund och deras frånvaro/närvaro i grundskolan kan man inte dra några bestämda slutsatser. Projektledaren har deltagit vid föräldramöten och i samtal med personal tagit upp frågan om tänkbara orsaker till romska elevers frånvaro. I rapporten «Elever som inte går till skolan i Norrköpingskommun» (2007) intervjuades 30 elever med olika bakgrund. De romska eleverna var överrepresenterade i denna grupp elever med stor frånvaro.

Bland de romska eleverna kan man urskilja tre grupper:

- Den största gruppen är elever i grundskolan som sköter sin skolgång och deras närvaro är god.
- Enligt modersmållärares och flera intervjuade skolledares uppfattning finns en grupp elever, som har en skolfrånvaro som är större än 35 % av tiden. Hur stor denna grupp är har inte kunnat klargöras helt. För att få en tydligare och fördjupad bild behövs ytterligare kartläggning.
- För en liten grupp kan frånvaron vara så stor som 90 %. Enligt modersmållärares lider en del av de här eleverna fortfarande av post traumatiska syndrom.

Projektledaren bedömer att jämfört med frånvaron 1997* är skillnaden stor. Frånvaron har minskat betydligt, men det innebär inte att situationen är bra. Det krävs extra resurser och stöd i olika former: studiestöd både på romani chib och på svenska, samtal mellan skolpersonal – föräldrar – romsk resurspersonal.

Gymnasieskolan

Knappt hälften av de romska gymnasieeleverna har inte uppnått grundskolans mål och de går på det individuella programmet vid Hagagymnasiet. Övriga går på olika nationella program. Majoriten av dessa elever kom till Sverige när de var riktigt små, så de är uppvuxna här i landet. En stor del av dessa elevers föräldrar har gymnasieutbildning eller grundutbildning.

Endast 4 elever på gymnasiet deltar i modersmålsundervisning på romani.

*Källa : Projektledarens kännedom om gruppen

Förskolan

Romska föräldrar, vars barn går på förskolan, är rätt så oroliga för sina barn. Det framkom i den fokusgruppsintervju som genomfördes med föräldrar till romska barn i både förskolan och grundskolan. I samtalen och intervjun kom det fram att man inte gärna vill lämna sina barn på dagis, men att man känner sig tvungen att göra det. I många familjer finns det inte någon annan som kan ta hand om barnen medan föräldrarna är på arbetet eller i skolan. Anledningen till denna oro är bland annat att barnen kan bli sjuka oftare, kanske kan bli skadade eller att de ska lyckas ta sig ut från förskolans lokaler.

De tillfrågade föräldrarna tyckte heller inte att det var bra för barnens hälsa att vara ute i regn flera timmar eller att barnen går med våta strumpor och skor. Någon förälder tyckte att en del regler i förskolan är rätt så hårda mot barnen t ex att barnen inte får dricka mjölk när de själva vill, eller att frukosten serveras mellan 07.30 – 08.00. Det finns barn som inte kan äta så tidigt på morgonen och då får de vara utan mat fram till lunch. Flera föräldrar uttryckte också att sjuka barn ska stanna hemma tills de blir friska och på det sättet förhindrar man att fler barn smittas.

I fokusgruppsintervjun med de romska föräldrarna framkom att man var mån om att barnen ska behandlas rättvist och det fanns en önskan om att man skulle kunna arbeta lite mer med var och en av barnen. Man uttryckte också att man ville kunna bli nådd direkt om det hände något med barnet.

Modersmålsundervisningen

I Norrköpings grund- och gymnasieskolor finns det mellan 450 – 500 barn med romsk bakgrund. Av dem uppger 133 *elever i grundskolan att de hade romani chib som modersmål. 91 av dem deltar i modersmålsundervisningen. Detta är en ökning sedan förgående läsår. Att så få romska elever deltar i modersmålsundervisningen kan vara en av orsakerna till att eleverna inte når kunskapsmålen.

De elever som har undervisning och studiestöd i romani klarar sig bättre i svenskundervisningen. Vid samtal med romska familjer har det framkommit att några familjer tycker att deras barn ska koncentrera sig på svenskan, de tror att om barnen får undervisning i romani då kommer de inte att kunna lära sig bra svenska. De kanske inte har förstått att undervisningen i romani chib är ett verktyg för att bättre förstå innehållet i det svenska språket. I vissa fall kan det vara så att skolan inte informerar alls eller informerar föräldrarna otillräckligt om möjligheten till modersmålsundervisning.

Nu finns det två personer som arbetar som modersmåls lärare på 100 % vardera. I deras arbete ingår även studiehandledning för romska elever. I kommunen arbetar även 4 plus-jobbare med romsk bakgrund, 3 män och 1 kvinna. Parallellt med arbetet i förskolan eller skolan ingår tid för egna studier i tjänsten. På ytterligare en förskola finns en romsk kvinna anställd som språkresurs på 20 procent, tjänsten kommer att utökas med 30 procent och kommer då även omfatta modersmålsundervisning.

*Källa. Extens ht 2007(databas)

Det finns skolor i Norrköping där personal och skolledning har lyckats få till stånd bra relationer med föräldrarna och där går det bättre både för eleverna och för skolpersonalen.

År 1997* startade projektet Romer för romer där 8 personer med romsk bakgrund arbetade som elevassistenter på olika skolor i Norrköping, där det fanns elever med romsk bakgrund. Under projektets tid minskade frånvaron för elever med romsk bakgrund och de nådde kunskapsmålen bättre. En del av dessa elever har fullgjort sin gymnasieutbildning och har lyckats skaffa sig ett arbete. Projektet visade på positiva resultat.

Behov av insatser för att stödja romska barn i skolan:

- Fördjupa kunskapen om den romska minoritetens historia, kultur, språk och religion bland skolpersonal och elever.
- Informera elever och föräldrar om rätten till modersmålsundervisning
- Stödja föräldrarna i deras roll
- Stödja arbetet för producering av modersmålsundervisnings material på romani chib (romska språket)
- Förbättra insatser och rutiner vid frånvaro
- Ta vara på erfarenheter från projektet Romer för romer

Utbildning och arbetsförhållande bland vuxna romer

Efter andra världskriget satsade man mycket på att bekämpa analfabetismen bland romer i f d Jugoslavien. Processen pågick fram till 1990 och man har nästan bekämpat analfabetismen med undantag av små avlägsna byar där romerna arbetade som jordbrukare åt andra markägare. Stora skillnader fanns dock inom f d Jugoslavien. Strax innan kriget på 90-talet försämrades den ekonomiska situationen kraftigt i f d Jugoslavien och därmed blev den politiska situationen mycket dålig. Nationalismen och motsättningarna mellan olika etniska grupper blev mycket stora så att man till slut inte tålde varandra. Då började även slutet för den romska utvecklingen. Romska barn kunde inte gå fritt till skolan som förr och skolan visade inte något större intresse för dem.

Utbildningsnivån bland vuxna romer (18- 65 år) är väldigt låg. Enligt en uppskattning gjord av projektledaren och medlemmar i föreningen finns bland de vuxna romerna i Norrköping idag 10 procent med gymnasieutbildning, 50 procent med grundutbildning, 20 procent med ofullständig grundutbildning och över 20 procent analfabeter. En sådan situation bidrar stort till att arbetslösheten bland vuxna romer är över 70 %** Det är en mycket liten del som har lyckats ta sig in på arbetsmarknaden på egen hand.

**Utvärdering Med romer för romer-i en skola för alla (2000)

**Enligt projektledaren

För att få en tydligare bild av utbildningsnivån och arbetslöshetens omfattning bland de vuxna romerna behövs ytterligare kartläggningar. Cirka 150 romer i Norrköping går antingen på SFI (svenska för invandrare) eller på Marieborgs folkhögskola. Komvux i Norrköping erbjuder ett stort antal Sfi-kurser på olika nivåer och med olika inriktningar.

På Sfi-yrkesinriktning varvas yrkesspråk och praktik. Det finns fyra inriktningar, vård/omsorg, handel/lager/service, kök samt industri. Man har under hösten -07 även inriktningen Sfi-trafik. För att gå på sfi-yrkesinriktning måste man ha svenska språkkunskaper motsvarande minst nivå C. (finns fyra nivåer A-B-C-D)

För närvarande går 1 romsk kvinna på inriktningen handel/lager/service. 2 romska män går industri/restaurang. På Sfi-trafik är 9 elever av 17 romer. I alfabetiseringsgruppen går en handfull romer. Man betonar från skolans sida att alla elever oavsett bakgrund får samma erbjudanden och har samma möjligheter till studier. Dock säger man att man skulle kunna bli bättre på att motivera eleverna att ta de erbjudanden och möjligheter som finns.

På Marieborgs folkhögskola studerar ca 400 elever. 60 procent av eleverna har utländsk bakgrund, varav 65 – 70 personer är romer. Verksamheten kan delas in i tre delar, invandrarundervisning, grund- och gymnasienivå och specialkurser. De flesta romerna finns i invandrarundervisningen eller på grund- och gymnasienivån. Inom dessa olika delar har man, beroende på förkunskaper, möjlighet att välja olika

inriktningar till exempel svenska grund, svenska påbyggnad, svenska och samhället, svenska och arbetsliv (som innehåller mycket praktik) och arbeta med barn. På skolan finns ett par grupper med enbart romska deltagare. Från skolans håll uttrycker man ett behov av fler yrkesinriktade kurser.

Romerna från f d Jugoslavien försörjde själva sina familjer. Majoriteten var vanliga arbetare inom olika fabriker, som gatustädare, försäljare och en liten del som egenföretagare med små affärer. En del försörjde familjen med hjälp av traditionella yrken som: musiker, sångare, som tillverkare av rep eller som smed. En stor majoritet av romerna i Norrköping har alltså arbetslivserfarenhet men låg utbildning. En liten del har någon yrkes utbildning. Men viljan och den personliga engagemanget att få ett arbete är stor.

Som arbetslös i f d Jugoslavien var man tvungen att anmäla sig till arbetsförmedlingen var sjätte månad. Arbetsförmedlingen hjälpte aktivt till att hitta jobb åt arbetssökanden. En del romer tror att Arbetsförmedlingen i Sverige har samma funktion, det vill säga att de sitter hemma och väntar på att Arbetsförmedlingen ska kontakta dem.

Ett annat problem som projektledaren uppmärksammat vid kontakterna med Arbetsförmedlingen är språket. Arbetslösa med låg utbildning eller med ingen utbildning alls får tolk på serbokroatiska eller på ett annat språk, inte på romani, men deras kunskap i dessa språk är mycket låg. I synnerhet de som kommer från Kosovo. Samtidigt som man inte förstår något under informationsmötena eller vid kontakt med arbetsförmedlaren vågar man inte ställa frågor. Särskilt när det handlar om informationsmöten i grupp. Det förekommer att romer har förlorat sin a-kassaersättning på grund av bristande språkkunskaper. Några av de romer som är arbetslösa har missat tillfället att få en anställning genom olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder, eftersom de inte vet vart ska de vända sig.

Arbetslösa romer har alltså låg utbildning eller ingen utbildning alls och det försvårar deras möjlighet att ta sig in på arbetsmarknaden. Det påverkar även deras sociala situation. Det finns många familjer som har varit arbetslösa i flera år och de är beroende av försörjningsstöd. En sådan situation påverkar barnens och ungdomarnas syn på framtiden negativt. Många föräldrar mår dåligt av en sådan situation.

Hur man kan stödja vuxna romers inträde på arbetsmarknaden

- Arbeta mer individuellt med stöd, sida vid sida till exempel med arbetscoacher.
- Uppsökande och motiverande verksamhet.
- Informera om den nuvarande och framtida arbetsmarknaden.
- Fler yrkesinriktade kurser.

Romska kulturen i Norrköpings kommun och dess möjlighet till utveckling

Det råder en hel del okunskap om romer och om den romska kulturen, inte bara inom förskola och skola utan generellt. Det gäller även allmänhetens syn på romer och den romska kulturen. Ömsesidiga missförstånd och fördomar, negativa generaliseringar och diskriminering är vardagliga företeelser. För att man ska bryta dessa negativa företeelser krävs insatser i olika former som till exempel:

- Informationsmaterial, broschyrer
- Utställningar
- Seminarier
- Kulturkvällar
- Bjuda in olika kulturella personligheter
- Ta fram positiva förebilder (både manliga och kvinnliga)
- Stödja de kulturpersoner som arbetar med romsk kultur i olika former.

Nationella minoriteter i Sverige

Romerna i Sverige är en av de fem nationella minoriteterna. Enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter ska lämpliga förutsättningar skapas så att språk och kultur bevaras och utvecklas. Målet för den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Sveriges nationella minoriteter är: samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Minoritetsspråken är: samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

Grunden för minoritetspolitiken finns i regeringens proposition *Nationella minoriteter i Sverige 1998/99:143*. Förslagen i propositionen antogs av riksdagen i december 1999. I december 1999 antog riksdagen förslagen av propositionen. Regeringen har därefter ratificerat Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Enligt stadgan ska varje land som ratificerar Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter ge tillräckligt stöd så att kulturen och språket ska kunna utvecklas och hållas levande.

Alltsedan frågan om ansvaret för nationella minoriteter ställdes har ett antal tjänstemän från olika verksamhetsområden samlats för samtal kring frågan. Ett antal seminarier har genomförts för att öka kunskapen kring frågorna.

Delegationen för romska frågor

Delegationen för romska frågor har regeringens uppdrag att, med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om att skydda och främja de mänskliga rättigheterna, vara nationellt pådrivande i arbetet med att förbättra romers situation i det svenska samhället. Delegationen ska tillsammans med myndigheter, organisationer och romska företrädare arbeta med att förbättra romers situation i det svenska samhället. Det handlar bl.a. om att bekämpa diskrimineringen och att bryta socialt, politiskt och ekonomiskt utanförskap.

Styrgruppens slutsatser

Syftet med projektet ”Samverkansform med romer” har delvis uppnåtts. Under projekttiden har de romska frågorna lyfts fram och det har bidragit till att intresset och kunskapen om den romska minoritetens situation och kultur till viss del har ökat hos kommunens anställda och hos förtroendevalda, men kunskapen om den romska minoritetens historia, kultur, språk och religion bör breddas och fördjupas ytterligare. Att nå den romska gruppen med relevant samhällsinformation var ett av projektets syften. Tanken var att bjuda in intresserade och genomföra så kallade tematräffar i föreningens lokaler men det visade sig vara svårt att samla gruppen på det sättet.

Tanken var att projektledaren skulle fungera som en talesman för alla parter att vända sig till, samt fungera som en brobyggare mellan den romska gruppen, myndigheter och kommunen. Det visade sig inte alltid vara en lätt roll, att både själv tillhöra och företräda en grupp människor och samtidigt företräda kommunen. Under projekttiden ansökte och beviljades projektledaren minskad sysselsättningsgrad och därmed förändrades förutsättningarna för arbetet en del. Från att ha arbetat heltid 100 % från projektstarten till och med maj -07 så minskade sysselsättningsgraden till deltid 50 % mellan juni - november -07 och i och med det fick projektet avgränsas till att främst fokusera på två områden, utbildning och egenförsörjning.

Romernas situation, när det gäller skolfrånvaro och måluppfyllelse, arbetsmarknad och vuxenutbildning har belyst under projekttiden men behöver utredas vidare. Enligt projektledaren bor cirka 400 romska familjer i Norrköping, men antalet romer går inte att definiera fullt ut med hjälp av den statistik som finns. Sifferuppgifterna i rapporten bygger därför till stor del på projektledarens kunskap om gruppen romer från f d Jugoslavien samt på intervjuer och samtal både med romer och med verksamhetsföreträdare. Det är viktigt att arbetet med att förbättra romernas situation utvecklas ute i verksamheterna där barnen och de vuxna finns. Styrgruppen tror att nätverkstanken kan vara ett sätt att gå vidare med att konkretisera idéer och bredda kontakterna med och inom den romska gruppen och på så sätt hålla dialogen levande.

Styrgruppens förslag på åtgärder

- Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för frågor som rör nationella minoriteter i kommunen, med särskilt ansvar att uppmärksamma romers situation i de frågor som framkommit i rapporten.
- Planeringskontoret ges uppdraget att samordna arbetet i en styrgrupp och bilda nätverk med berörda kontor. I uppdraget ingår att följa de romska frågornas utveckling samt att hålla kontakt med delegationen för romska frågor.
- Berörda nämnder föreslås arbeta vidare med de förslagna åtgärderna när det gäller att förbättra romers situation inom de områden som framkommit i rapporten.

Projektledarens egna reflektioner och förslag på åtgärder

Projektet ”Samverkans forum med romer” började den 1 september 2006 och den vände sig till s.k. Nyanlända romer från f.d. Jugoslavien och som bor inom Norrköpings kommun. Anledningen till projektet vände sig just till denna grupp är att gruppen har mindre kunskap om hur samhället fungerar och det påverkar negativt deras möjligheter till integrering i det svenska samhället. Samtidigt vände sig projektet till tjänstemän, skolpersonal, elever, politiker och myndigheter för att informera om romer och deras kultur. Under projekttiden visade sig att det råder mycket bristande kunskap bland romer om samhället och likaså icke-romernas kunskap om romer vilket leder till missförstånd, generaliseringar, diskriminering och utanförskap. Sedan mitten av september 2006 och fram till idag har jag besökt förskolor, skolor, gymnasier, politiska nämnder, olika kontor och enskilda personer.

Vid dessa möten har det visats sig att kunskapen om den romska minoriteten är mycket låg. Det råder många fördomar vilket leder till konfliktsituationer till exempel inom socialtjänsten, förskolor, skolor, försäkringskassan med mera. Vid dessa informationsmöten med skolpersonal, tjänstemän och rektorer, fick jag ofta frågan ”Varför romerna inte vill assimileras i samhället”? Svaret är att Sverige inte längre för assimilationspolitik utan integrationspolitik.

En annan fråga som ofta var uppe är ”Finns det tidiga giftermål bland unga romer”? Förr i tiden inträffade ofta tidiga giftermål, men de senaste decennierna håller det på att minska. Andra frågor som jag dagligen får är ”Varför romska elever så ofta är frånvarande i skolan?”. Skolsituationen för elever med romsk bakgrund har blivit bättre, men i jämförelse med majoritetsbefolkningens barn är situationen fortfarande svår. Det finns många romska elever som har det svårt i skolan, speciellt de elever som har kommit från år 2000 och framåt. Dels på grund av språket, dels på grund av att de inte får tillräckligt stöd vare sig från skolan eller från hemmet. Det finns föräldrar som är analfabeter eller har mycket låg utbildning så de kan inte hjälpa sina barn med vare sig läxor eller svenska språket. Vissa skolor prioriterar något annat än att ge dessa elever det stöd de behöver i form av studiestöd på romani eller modersmålsundervisning. En del skolor erbjuder stöd men inte tillräckligt.

Om man jämför frånvaron för romska elever från 1997 är skillnaden stor, frånvaron har minskat, men det innebär inte att situationen är bra. Det behövs extra resurser och

stöd i olika former, studiestöd både på romani chib och på svenska och samtal mellan skolpersonal, föräldrar och romsk resurspersonal.

Jag åtog mig ett fall där en elev var långtidsfrånvarande från skolan. Elevens föräldrar saknade förtroende för skolan. De upplevde att skolan inte såg till deras barns behov. Jag tyckte att det var viktigt att göra något där så jag försökte få till en gemensam träff med eleven, föräldrarna och rektorn. Vi gick igenom hela situationen och försökte hitta orsaken till problemet utan att anklaga varandra. Efter det kom vi fram till en gemensam lösning och elevens närvaro är nu mycket bättre. Föräldrarna är nöjda och skolan likaså. Samma elev skulle efter ett halvt år ha börjat sina studier på gymnasienivå (individuella programmet). Eleven har inte kunnat börja sina studier förrän slutet av november 2007 eftersom den är beroende av personlig assistent.

Redan 2004 träffade jag ordföranden i Kultur- och fritidsnämnden och tog upp frågan om nationella minoriteter men då visade det sig att man inte visste vem som hade ansvar för det arbetet. Ett antal möten med chefen för Kultur- och fritidskontoret och med enstaka tjänstemän har genomförts. Vi har diskuterat frågan om nationella minoriteter men jag har inte fått svar vem arbetar inom kommunen med dessa grupper.

Vid ett möte (februari 2007) med kommunfullmäktiges ordförande tog jag frågan om nationella minoriteter upp igen och hon lovade att hon skulle undersöka vem som arbetar med nationella minoriteter inom kommunen. Till slut visade det sig att inom kommunen fanns det inte någon som arbetade med de dessa grupper.

Jag har blivit kontaktad av olika romska familjer som upplever att de har problem med socialtjänsten och/eller med arbetsförmedlingen. Det har visat sig att de romska familjerna blev störda av tjänstemännens och personalens attityder och tjänstemännen och personalen hade svårt att förstå familjernas mentalitet och behov. Ett typiskt exempel på vad ömsesidig okunskap från två olika kulturer kan resultera i.

Några kvinnliga tjänstemän inom skolan och socialtjänsten tog upp frågan om respekten för kvinnor. De var osäkra huruvida romska män har respekt mot kvinnliga tjänstemän eller inte.

Romska män, i synnerhet de som kommer från f d Jugoslavien brukar ha respekt för tjänstemännen oavsett om de är män eller kvinnor, eftersom de är medvetna om att dessa personer har möjlighet att hjälpa dem. Men när man ser och inser att vissa tjänstemän är respektlösa mot dem själva då tappar de också respekten för dem.

Vissa kvinnliga tjänstemän är lite osäkra på hur man ska hantera romska män eftersom de tror att det ingår i den romska kulturen att se ner på kvinnan, vilket inte stämmer. Det finns enstaka personer som har en annan syn på kvinnor, men det beror inte på etniciteten eller kulturen.

Jag har även blivit kontaktad av tjänstemän inom socialen och skolpersonal från andra kommuner. De beskriver olika situationer och påpekar att de har goda relationer med romer, men när det gäller att ta vissa beslut eller vidta åtgärder, då får tjänstemännen svårigheter med familjen och speciellt med männen. Det kan bero på att man inte har

varit tillräckligt tydlig. Man ville kanske bara vara god för att vinna romernas förtroende. Tanken är god men sättet är kanske inte det bästa.

Jag kontaktades av en socialtjänsteman som berättade att hon arbetade med ett ärande om en familj som kommer från Kosovo. Familjen har flera barn, mamman hade blivit våldtagen, barnen led av post-traumatiska syndrom och pappan hade blivit misshandlad. Barnen hade problem i skolan och skolan kontaktade socialtjänsten eftersom barnen behövde vård. Socialtjänsten har haft kontakt med familjen under längre tid men de har inte varit tydliga att förklara att barnen behöver vård och att enligt lag är man skyldig att se till att barnen får vård och omsorg och att när man inte ser till barnets bästa, då kan myndigheterna ingripa och placera barnen i familjehem.

En annan intressant erfarenhet från mina möten ute på fältet bland icke-romer är att en del skolpersonal/tjänstemän ställde frågor som baserades på tidigare möten och erfarenheter med romer från 1960 eller 1970 –talet. När man pratar om den romska kvinnan tror man att alla romska kvinnor ska ha på sig långa svarta kjolar och att romska kvinnan har lägre status inom familjen. Men verkligheten är annorlunda. Många romska kvinnor har inte på sig traditionella kläder. Det är inte vanligt att kvinnor från f d Jugoslavien bär traditionella romska kläder förutom på fester. Den romska kvinnan har en stor roll i familjen, det är hon som styr familjen, tar hand om ekonomin och hemmet. Den romska kvinnan har en hög ställning i familjen. Det finns tyvärr enstaka fall där romska kvinnor har problem och blir misshandlade så som hos andra etniciteter.

För att försöka få ett svar hur arbetsförmedlingen tycker att man ska minska den stora arbetslösheten bland den romska minoriteten kontaktades arbetsförmedlingen. Arbetsförmedlingens representant förklarade att de inte kan satsa på enstaka etniska grupper utan de "behandlar alla lika". Tjänstemän/arbetskonsulenter på arbetsmarknadskontoret i Norrköping har visat stor vilja och engagemang att sysselsätta arbetslösa romer, även innan detta projekt startade.

Inom projektet fanns förutom styrgruppen även en referensgrupp, båda var representerade av tjänstemän från olika kontor, Arbetsförmedlingen, och Hyresbostäder. Referenspersonen från Hyresbostäder deltog bara en gång trots att referensgruppen hade sina möten nästan en gång månad. Tanken med referensgruppen var att vi skulle ge stöd och informera varandra och informationen skulle spridas vidare till romer och icke- romer. Inte sällan fick jag kommentarer från en del referenspersoner i referensgruppen och projektägaren att jag försvarade romernas intresse. Fast jag försökte förklara en del beteende som har med traditionen eller med kulturen att göra vilka har förändrats hos en del romska familjer efter några år i Sverige. T ex det är sällan nu för tiden efter att man gifter sig att man bor tillsammans med sina svärföräldrar. Man hade svårt att förstå även det att romska föräldrar är oroliga när deras barn får stå ute i kylan och leka med våta kläder, strumpor och skor.

Den höga arbetslösheten och den låga utbildningen gör att integreringsprocessen av romerna i Norrköpings kommun inte går så bra. Processen har påverkats negativt även av andra faktorer, nämligen att romerna har det svårt när det gäller bostadsmarknaden. Det råder många fördomar mot romer som leder till större klyftor mellan romer och majoritetssamhället, därmed hamnar romerna i ännu större utanförskap. Romerna

saknar positiva förebilder, i synnerhet barnen och ungdomarna. Det är mycket viktigt att lyfta fram positiva förebilder eftersom det kan påverka barnens syn på framtiden. För att situationen ska ändras positiv både för romerna och samhället, förutom tidigare nämnda förslag behövs även:

- Två resurspersoner med romsk bakgrund inom kommun som ska arbeta på heltid övergripande med vuxenutbildning, sysselsättning, grund och gymnasieutbildning och kulturella frågor. Samtidigt de ska fungera som stödpersoner för tjänstemännen, för skolpersonalen och för andra inom kommunen så som man arbetar inom Helsingborgs kommun.
- De romska resurspersonerna bör samtidigt arbeta med frågor kring den romska nationella minoriteten.

Inom Norrköpings förskolor finns många barn med romsk bakgrund, föräldrarna till dessa barn går till skolan eller arbete med stor oro inom sig. Det kom fram tydligt från romska föräldrar som deltog i fokusgruppsintervjun. Denna oro hos dessa föräldrar kan vara av kulturell karaktär och annat synsätt när det gäller barn och barnets behov. Personalen inom barnomsorgen gör ett bra arbete. I kontakten med en del av dem kom det fram att de har många barn att ta hand om och de försöker arbeta med varje barn, men de hinner inte alltid med det. Ibland har personalen och föräldrarna svårt att förstå varandra både språkligt och kulturellt.

Många romska föräldrar skulle uppskatta om det hade funnits en del romsk personal, med både romsk kulturkompetens och svensk, bland den vanliga personalen på olika förskolor. Det skulle hjälpa i första hand barnen men också personalen, föräldrarna och integrationsprocessen.

Till slut vill jag tacka alla romer som på något sätt bidrog till det här kartläggningsarbetet och romska föreningen ”Center för romsk kulturutveckling-CRKA” från Norrköping. Samtidigt vill jag tacka projektets styrgrupp, referensgrupp, alla förskolor, skolor, SFI, Marieborgs folkhögskola, alla nämnder och politiker och olika tjänstemän inom Norrköpings kommun.

Baki Hasan

Tel. 08 – 442 42 14

E-post: baki.hasan@sprakradet.se